

Raportti haastatteluista

LÄHTÖKOHDAT METSÄKULTTUURIOHJELMALLE

Matila Airi, Mäkelä Matias

Tapio Oy

Sisällysluettelo

1 Johdanto	3
2 Haastatteluiden tavoitteet ja kysymykset	4
3 Haastattelujen yhteenveto	5
3.1 Metsäkulttuurin määritelmä	5
3.2 Ylisukupolvinen metsänomistajuus	6
3.3 Kulttuuriperintökohteet	7
3.4 Metsäkulttuurin tuotteistaminen	8
4 Lähtökohdat metsäkulttuuriohjelmalle	8

1 Johdanto

Metsät liittyvät olennaisella tavalla suomalaiseen kulttuuriin, elämäntapoihin ja elinkeinoihin. Kulttuurilla tarkoitetaan yksilöiden ja yhteisöjen sosiaalisessa yhteydessä jakamia toimintatapoja, käytäntöjä, käsityksiä, merkityksiä ja arvoja. Kun ihminen tarkastelee, käyttää tai arvottaa metsiä, kyse on metsäkulttuurista.

Vuonna 2015 julkaistu Valtioneuvoston periaatepäätös Kansallinen metsästrategia 2025 nosti yhdeksi päämääräkseen metsien aktiivisen, kestävän ja monipuolisen käytön. Kansallisen metsästrategian tavoitteita toteutetaan strategisina hankkeina. Yksi strategisista hankkeista on Talousmetsien luonnonhoito, jonka osana laaditaan metsäkulttuuriohjelma. Taustalla on myös Valtioneuvoston periaatepäätös kulttuuriympäristöstrategiasta 2014-2020.

Tapio Oy:ssa on käynnissä metsäkulttuuriohjelmahanketta, joka toteutetaan maa- ja metsätalousministeriön toimeksiantona. Hanke on kaksivuotinen, ja sen tavoitteet ja tulokset on aikataulutettu vuosille 2016–2017.

Merkityksellinen metsäkulttuuri –raportti on laadittu osana metsäkulttuuriohjelman valmistelua. Siinä kerrotaan metsäkulttuurin merkityksestä ja kuvataan sen keskeiset piirteet Suomessa.

Tämä selvitys tuo puolestaan esille toimenpiteitä metsäkulttuuriohjelman laadinnan lähtökohdiksi.

2 Haastatteluiden tavoitteet ja kysymykset

Kansallisessa metsästrategiassa esille tuodun metsäkulttuuriohjelman tavoitteena on lisätä metsäkulttuurin arvostusta ja saada metsäkulttuurista voimavara metsätalouteen. Näkökulmana voisi olla erityisesti metsänomistajien metsäkulttuurisen tietotaidon lisääminen. Tavoitellun metsäkulttuuriohjelman toimenpiteiden lähtötiedoiksi on tarpeen selvittää eri toimijoiden ajatuksia siitä, mitä heidän mielestään olisi syytä ottaa huomioon metsäkulttuuriohjelman laadinnan yhteydessä.

Toimijoiden tarpeiden ja tavoitteiden selvitys päätettiin tehdä haastattelemalla. Haastattelujen antia hyödynnettäisiin konkreettisenä ytimenä metsäkulttuuriohjelmalle. Haastattelut tehtiin kysyillä 2016 ja ne koottiin tiiviiksi yhteenvedoksi tähän selvitykseen.

Haastatteluihin valittiin 12 toimijaa, joiden työntehtäviin liittyy metsäala tai kulttuuri. Tavoitteena oli saada erilaisia näkökulmia metsäkulttuuriin haastattelemalla laaja-alaisesti toimijoita. Metsäalan ja kulttuurin toimialoilla työskentelevillä on myös konkreettiset mahdollisuudet kehittää ja toteuttaa metsäkulttuuriohjelmaa.

Seuraavia toimijoita haastateltiin:

Päivi Maaranen, Museovirasto
Tuija Mikkonen ja Tapio Heikkilä, Ympäristöministeriö
Anu Islander, Metsäteollisuus ry
Lea Jylhä, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK r.y.
Juhani Pyykkönen, Suomen metsäkeskus
Eija Pouta, Luonnonvarakeskus
Heli Talvitie, Opetus- ja kulttuuriministeriö
Reima Sutinen, Työ- ja elinkeinoministeriö
Juha Ruuska, 4H-liitto
Sirpa Kärkkäinen, Suomen Metsäyhdistys
Antti Otsamo, Metsähallitus Metsätalous Oy
Katriina Soini, Helsingin yliopisto/Luonnonvarakeskus

Haastateltaville lähetettiin ennakoon kirjallista tietoa metsäkulttuurista sekä oheinen asialista kysymyksineen.

Asialista:

1. Tapaamisen tarkoitus
2. Merkityksellinen metsäkulttuuri – tiivistelmän läpikäynti
3. Mitä ajatuksia tiivistelmä ja metsäkulttuurin määritelmä synnyttävät?
4. Mitä konkreettisia toimenpiteitä tarvittaisiin metsäkulttuuriohjelmaan?
5. Mitä konkreettisia toimenpiteitä / asioita vastaajan organisaatio voi toteuttaa / olisit kiinnostunut tavalla tai toisella viemään eteenpäin metsäkulttuuriohjelmassa?

3 Haastattelujen yhteenveto

Haastattelut äänitettiin ja jokaisen haastattelun asiasisältö tiivistettiin kirjoitettuun muotoon. Tämä yhteenveto on koostettu haastattelujen asiasisällöstä käyttäen jokaisen haastattelun johtopäätöksiä.

Haastatteluista löytyi paljon yhteneväisyyksiä, mutta jokaisella haastateltavalla oli jotain erilaista annettavaa erilaisista lähtökohdista johtuen. Metsäala ja metsäkulttuuri ovat laajoja käsitteitä, joihin sisältyy monenlaisia ulottuvuuksia. Yhteenvetona haastatteluista myös metsäkulttuuriohjelma on laadittava kaikkia osapuolia palvelevaksi monipuoliseksi kokonaisuudeksi.

Haastattelujen tulokset ryhmiteltiin neljään kategoriaan, jotka perustuvat haastatteluissa esiin tulleisiin teemoihin:

1. Metsäkultuurin määritelmä
2. Ylisukupolvinen metsänomistajuus
3. Kulttuuriperintökohteet
4. Metsäkultuurin tuotteistaminen

3.1 Metsäkultuurin määritelmä

Metsäkultuurin määritelmä sai kaikista yhtenäisimpiä vastauksia. Haastateltavien mielestä Merkityksellinen metsäkulttuuri –tiivistelmä oli hyvä ja kattava antaen hyvät lähtökohdat metsäkultuurin määritelmän pohdintaan. Haastateltavien mielestä kyseinen tiivistelmä oli laadittu hyvin kansanomaiseksi ja helposti ymmärrettäväksi. Metsäkulttuuriohjelma tulisiikin tähdätä kaikki osapuolet huomioivaksi, joten se kannattaa tehdä helposti omaksuttaviksi.

Metsäkulttuuri koettiin aineellisista ja aineettomista asioista muodostuvaksi kokonaisuudeksi, joka elää ja muuttuu jatkuvasti. Ilman asiaan perehtymistä metsäkultuurin voidaan olettaa olevan ainoastaan historiaa, mutta asiaa tarkemmin ajatellessa metsäkulttuuri todettiin todella laajaksi ja monipuoliseksi käsitteeksi. Osa metsäkultuurista voi olla museoihin tallennettavaa materiaalia, mutta osa on nykyisyydessä ja tulevaisuudessa.

Arjen metsäkultuurin määritelmän edistäminen on monipuolisen joukon vastuulla, mikäli halutaan saada metsäkultuurista voimavara. Luonto ja kulttuuri muodostavat yhdessä erottamattoman kokonaisuuden, jota pitää vaalia. Metsäkulttuuri ei ole korkeakulttuuria, vaan osa ihmisten arkea. Tärkeää on säilyttää yksittäisten kansalaisten kiinnostus metsiä kohtaan eli säilyttää metsäsuhde, joka on voinut etäännyä osalla ihmisistä. Suomessa on paljon metsiä ja metsät muodostavat edelleen merkittävän osan Suomea.

Katseet metsäkultuurissa pitäisi kääntää tulevaan sukupolveen, jotta heillä olisi mahdollisuus muodostaa oma metsäsuhteensa ja identiteettinsä myös metsien kautta. Liiallista ”pakkosyöttöä” pitää välttää, mutta koulun ja opetuksen kautta lasten sekä nuorten

metsätietoisuutta voidaan lisätä. Sukupolvien välisen kohtaamisen on tapahduttava mutkattomasti, jotta tieto siirtyy sujuvasti sukupolvelta toiselle. Metsäkulttuuria täytyisi tehdä tunnetuksi erityisesti niissä piireissä, joissa tietoutta ei ole. Metsien parissa paljon viettäneille on muodostunut vahva metsäsuhde, jolloin myös metsäkulttuurin ymmärtäminen voi olla helpompaa.

Osa koki metsäkulttuurin niin laajana käsitteenä, että on mahdotonta löytää yhteistä käsitystä. Voidaan löytää yhteisiä asioita, mutta kulttuurinen käsitys eroaa eri lähtökohdista tulevilla ihmisillä. Jokaisen ihmisen oma metsäsuhde vaikuttaa paljon myös käsitteeseen metsäkulttuurista. Tämä kysymys sai ristiriitaisia vastauksia ja osan mielestä ei ole oleellista löytää yhteneväistä kuvausta metsäkulttuurille, kun taas osan mielestä pitäisi löytää metsäkulttuurin ydinajatus. Vastauksista voidaan huomata metsäkulttuurin monimuotoisuus ja erilaiset näkökulmat.

3.2 Ylisukupolvinen metsänomistajuus

Metsänomistajuudessa on tapahtunut jatkuvaa muutosta. Vanheneva metsänomistajakunta, kaupunkilaismetsänomistajat ja sukupolvenvaihdokset ovat haastavia myös metsäkulttuurin säilymisen näkökulmasta. Kuinka ihmisten metsäsuhde on muuttunut ja millaisia vaikutuksia sillä on?

Metsänomistus on olennainen osa metsäkulttuuria. Suomessa on hajanaisesti jakautunut metsänomistus, mikä on myös syy jokamiehenoikeuksille. Perhekeskeisyys metsien omistuksessa on luonut suomalaisen metsäkulttuurin. Ylisukupolvisuus on luonut taloudellisten arvojen lisäksi vaalittavia kulttuurisia arvoja ja metsänomistukseen on muodostunut tunnesiteitä. Metsänomistus on jotain, mitä halutaan vaalia ja säilyttää suvussa. Suomessa ja muissa pohjoismaissa on erilainen metsäkulttuuri kuin muualla Euroopassa, jossa metsänomistus on enemmän keskittynyttä.

Metsänomistaminen on muuttunut ja sukupolven vaihdosten myötä suuri osa metsänomistajista on siirtynyt kaupunkeihin. Onko kaupungeissa asuvilla samanlaista tietoa ja taitoa metsänhoitoon kuin aiemmin? Metsänomistajat tarvitsevat neuvontaa ja opastusta. Sukupolvien väliset vaihdokset tulisi tehdä helpoksi ja myös verotuksella voitaisiin vaikuttaa sukupolvenvaihdoksien käytäntöihin. Vanhemmat sukupolvet voisivat opastaa nuorempaa sukupolvea hyvissä ajoin metsäomaisuuden hoitoon, jolloin myös uudelle omistajasukupolvelle kehittyisi suhde metsiinsä. Erilaiset yhteismetsän tapaiset järjestelyt olisivat mahdollisuus metsänhoidon ulkoistamiselle. Mikä olisi helpoin tapa luovuttaa metsän ulkopuoliseen hoitoon? Metsäpalveluja pitäisi kehittää laajemmaksi, jotta erilaiset metsänomistajat löytävät itselle mieluista palvelua.

Kaupungistumisella on muutenkin suuri vaikutus metsäkulttuuriin. Suomeen on syntynyt kaupunkikulttuuri ja alettu arvostaa kaupunkielämää, joka on johtanut vapaa-ajanviettokulttuurin muutokseen. Tällöin perinteistä metsä- ja järvimaisemaa ei arvosteta enää samalla tavalla kuin aiemmin. Tämän muutoksen vaikutuksia metsäkulttuuriin voitaisiin tutkia.

Voidaanko tulevaisuudessa metsäsuhteeksi laskea myös suhde kaupungin lähipuistoihin, vai pitääkö metsän olla ”oikeaa metsää” ja miten sellainen määritellään?

Suomalaisten metsäsuhteen muutokset vaikuttavat paljon myös metsäkulttuuriin. Metsäsuhteen muutokset ja vaikutukset metsäkulttuuriin voisivat olla yksi tutkimuskohde. Suomalaiset ovat aina olleet riippuvaisia metsistä. Metsien hyödyntämisen, hoitamisen ja metsissä elämisen kautta ihmisille on muodostunut metsäsuhde. Kaupungistumisen vaikutukset metsäsuhteeseen saattavat olla huomattavia.

Ymmärtämällä metsäkulttuuria voidaan tutkia metsänomistajien päätöksentekoa. Millainen vaikutus kulttuurisella ympäristöllä on ihmisten käyttäytymiseen metsänhoidossa ja hakkuissa? Millaiset arvot ja mieltymykset vaikuttavat hakkuupäätöksiin? Kulttuurilla on suuri vaikutus ihmisten käyttäytymiseen, joten kulttuurin muutos muuttaa metsäkulttuuria. Metsäkulttuurin vaalimisella on mahdollista vaikuttaa kansallisella tasolla metsänomistajien käyttäytymiseen ja päätöksentekoon. Talouteen ja luonnonsuojeluun liittyvät vaikutukset on huomioitava myös kansallisessa metsästrategiassa.

Metsästysseurat edistävät metsäkulttuuria. Seurojen vanheneva jäsenistö houkuttelee myös nuoria sukupolvia mukaan toimintaan. Metsästyksen yleinen hyväksyttävyyys ja ravinnon saanti luonnosta ovat myös metsäkulttuuria. Jokamiehenoikeudet ovat arvokas asia suomalaisessa metsäkulttuurissa, josta täytyy pitää kiinni.

3.3 Kulttuuriperintökohteet

On tärkeää, että metsänomistajilla olisi mahdollisuus tallentaa tietoa muille ja tuleville sukupolville. Tällöin perimätieto säilyy. Tiedon saaminen ja kerääminen olisi tehtävä mahdollisimman helpoksi, jotta kaikilla halukkailla olisi pääsy tietoihin.

Suomen metsissä on paljon kulttuuriperintökohteita, koska metsillä on aina ollut merkittävä rooli suomalaiselle elämälle. Museovirasto on kartoittanut kulttuuriperintökohteita muinaismuistolain perusteella. Sillä on kehitteillä karttaselainpohjainen palvelu, johon voi lisätä omia havaintoja ja tietoja arkeologisista kohteista. Palvelussa kaikilla olisi mahdollisuus osallistua tiedonkeruuseen. Viranomaiset tarkistaisivat tiedot ennen julkaisua ja lopputuloksen voi työstää yhdessä ilmoittajan kanssa.

Aiemmin metsäammattilaiset työskentelivät metsissä esimerkiksi metsäsuunnittelun ja leimikon suunnittelun tehtävissä. Miten nykyään metsävaratiedon keruuseen, metsäsuunnitteluun, metsänhoitotöiden suunnitteluun ja leimikon suunnitteluun voitaisiin sisällyttää kulttuurisesti arvokkaiden kohteiden parempi huomioon ottaminen? Esimerkiksi pienaukkohakkuiden avulla arvokkaat kohteet voitaisiin säilyttää paremmin, jos maanmuokkausta ei enää tarvittaisikaan. Metsänomistajat on otettava huomioon. Monimuotoistuminen näkyy myös metsänomistajakunnassa ja heillä on paljon erilaisia näkemyksiä metsäkulttuuriperinnön säilyttämisessä. Kaikki näkökulmat olisi otettava huomioon. Monimuotoinen kapumetsäsuunnittelu voi olla tulevaisuudessa valttikortti metsäalan yrityksillä.

Valtion alueelliset inventoinnit kulttuuriperintökohteista ovat tapa kerätä tietoa kaikkien saataville. Poliittiset päätökset voisivat mahdollistaa tarvittavat resurssit inventointihankkeille, jotka ovat vähentyneet viime vuosikymmeninä.

3.4 Metsäkulttuurin tuotteistaminen

Metsäkulttuuriohjelman toivottiin olevan monipuolinen ja ottavan huomioon kaikki näkökulmat. Myös esimerkiksi puurakentamisen ja –sisustuksen merkitystä voitaisiin korostaa. Metsäkulttuurista tulee useille mieleen ”pehmeät arvot” ja metsien taloudellinen puoli jää usein taka-alalle. Diversiteetti-käsitettä voi käyttää myös metsäkulttuurin yhteydessä eli metsäkulttuuri on monimuotoista. Metsämaisema on kulttuurinen ekosysteemipalvelu ja sen esille nostaminen sopii hyvin metsäkulttuuriohjelmaan. Metsäkulttuurissa yhdistyvät taloudellinen, kulttuurillinen, ekologinen ja sosiaalinen puoli.

Metsäkulttuuriohjelman avulla voitaisiin pyrkiä hyödyntämään suomalaista metsäkulttuuria ja kulttuurisia ekosysteemipalveluja ulkomaalaisille matkailijoille. Suomi on metsien ja soiden maa, joka olisi monille hieno kulttuurimatkailukohde. Kuinka Suomea osattaisiin markkinoida myyvästi? Pitäisi myös miettiä, miten suomalaista metsäkulttuuria voisi esittää tiiviissä muodossa. Yksinmatkailu eli indis-matkailu on kasvattanut suosiotaan ryhmämatkailun lisäksi ja Suomen metsäluonto sopii hyvin omatoimiselle matkailijalle.

Jokamiehenoikeudet ovat erityispiirre suomalaisessa metsäkulttuurissa. Metsien hakkuut aiheuttavat monille ihmisille voimakkaita tunnereaktioita. Jokamiehenoikeudet voisivat olla tapa edistää metsäteollisuuden vientiä markkinoimalla Suomen metsien kestävää käyttöä. Suomalaisilla on mahdollisuus tasapuolisesti nauttia metsistä, mikä voisi olla tapa markkinoida suomalaista metsäteollisuutta.

Metsäteollisuus on myös osa suomalaista metsäkulttuuria. Metsien virkistyskäyttö ja puuntuotanto eivät ole toisiaan poissulkevia vaihtoehtoja. Metsien käytön kestävyys edistäminen voisi myös olla metsäkulttuuriohjelman tavoitteita. Ekologisesti tärkeitä alueita on suojeltava, mutta arvokkaat luontoalueet huomioivat hakkuut ja metsänhoito mahdollistavat luonnonsuojelun yhdistämisen metsätalouteen.

Teknologian kehittyessä puusta on mahdollista valmistaa yhä enemmän erilaisia tuotteita. Perinteisestä metsäteollisuuden käyttämästä selluloosaa voidaan tulevaisuudessa hyödyntää nanoselluloosan muodossa. Uudet kaupalliset tuotteet vaikuttavat myös metsäkulttuurin kehitykseen, koska metsistä saatavat hyödykkeet monipuolistuvat. Tämä voi muuttaa ihmisten arvostusta metsiä kohtaan. Uudet tuotteet, sovellukset ja resurssit voivat mahdollistaa jopa modernin omavaraistalouden kehittymisen. Omista metsistä voitaisiin tyydyttää omat tarpeet monipuolisesti. Nanoselluloosan kehitys on vasta alussa, joten emme vielä tiedä sen kaikkia tulevaisuuden mahdollisuuksia.

4 Lähtökohdat metsäkulttuuriohjelmalle

Haastattelujen tarkoituksena oli muodostaa lähtökohdat ja kartoittaa taustatietoja metsäkulttuuriohjelmalle. Haastatteluissa saatujen tulosten avulla metsäkulttuuriohjelmaa voidaan kehittää tarkoituksenmukaiseksi ja kaikkia osapuolia palvelevaksi kokonaisuudeksi.

Haastateltavat esittivät lähtökohdaksi ohjelmalle kysymystä ”Mitä ohjelmalla halutaan saavuttaa?” Aluksi pitää selvittää taustatiedot ja käsitteistö, joita jo onkin kartoitettu. Metsäkulttuuriohjelman tavoitteena on lisätä metsäkulttuurin arvostusta ja saada metsäkulttuurista voimavara metsätalouteen. Metsäkulttuurista täytyy poimia tärkeimmät asiat ja keskittyä niihin – unohtamatta kuitenkaan monipuolisuutta. Useat haastateltavat pohtivat metsäkulttuurin taloudellisia mahdollisuuksia. Suomalainen metsäkulttuuri on kansallinen voimavara, jonka avulla pitäisi löytää uusia liiketoimintamahdollisuuksia. Kulttuuristen ekosysteemipalvelujen tuotteistaminen ja metsäkulttuurin taloudellinen hyödyntäminen ovat myös osa nykypäivän metsäkulttuuria. Metsiin perustuvien urheiluharrastusten kautta on varmasti syntynyt ja kehittyy edelleen uudenlaista urheilukulttuuria, metsäkulttuuria ja yhteisöllisyyttä.

On myös mietittävä, millaisia toimijoita meillä on. Miten erilaiset toimijat voivat edistää metsäkulttuurin säilymistä ja kehittymistä? Kaupungistumisen myötä kaikilla ihmisillä ei ole enää samanlaista metsäsuhdetta kuin aiemmille sukupolville, joille metsät olivat osa arkea ja elantoa. Kuinka tulevien sukupolvien metsätietoisuus voidaan turvata? Metsäalan opetus ja metsissä liikkuminen jo nuoresta lähtien mahdollistavat metsäsuhteen kehittymisen tulevillekin sukupolville. Metsäkulttuuriohjelman edistämiseksi olisi tärkeää löytää sopivia yhteistyökumppaneita, jotta voitaisiin hyödyntää monialaista osaamista.

Metsäkulttuurin tehtävänä on säilyttää arvokas suomalainen metsäkulttuuri ja turvata sen säilyminen myös tuleville sukupolville. Vanhan ja uuden kohtaaminen kiinnostivat myös useaa haastateltavaa. Kuinka metsiemme käyttö on kehittynyt vuosien varrella ja millainen tulevaisuus on edessä? Erilaiset verkkotalennusjärjestelmät mahdollistavat tiedon siirtymisen sukupolvelta toiselle entistä helpommin. Digitalisaatio ja paikkatietojärjestelmät ovat muokanneet metsäalaa viime vuosina ja niiden vaikutuksia nykypäivän metsäkulttuuriin voisi tutkia.

Kaikki haastateltavat kokivat metsäkulttuurin tärkeäksi ja säilyttämisen arvoiseksi. Metsät ovat aina olleet ja tulevat olemaan merkittävä osa suomalaisuutta. Metsäkulttuuria pitäisi voida integroida osaksi ihmisten jokapäiväistä elämää tulevaisuudessakin.

Suomen tulevassa 100-vuotisjuhlavuodessa nousee esille metsää ja kulttuuria. Juhlavuosi on varsin otollinen ja sovelias metsäkulttuuriohjelman tavoitteiden, toimenpiteiden, toteutuksen ja toimijoiden verkostoitumisen käynnistämiseen.